

A BÉKE ÉS A MEGBÉKÉLÉS ALAPJAI AZ ÚJSZÖVETSÉGBEN¹

—◀▶—
BALLA PÉTER

Pál apostol minden levelét azzal az áldáskívánással kezdi, hogy „kegyelem és békesség...” legyen az olvasón. Egyházunkban, a Magyarországi Református Egyházban minden istentiszteleti alkalmat ezzel az apostoli köszöntéssel szoktunk kezdeni. A „békesség” kifejezés összefoglalja a Biblia alapvető üzenetét: az emberek békességre lelhetnek Istennel kizárólag a Tőle jövő kegyelem által, Jézus Krisztus áldozati halála alapján, amelyet a kereszten az emberek megváltása érdekében elszenvedett. Az emberek egymás közötti megbékélését csak ezen az alapon lehetséges megteremteni. Az Újszövetség néhány fontos szövegrésze alapján látjuk, hogy a megbékélés Istentől magától indult el: Ő az, aki megbékéltette a világot önmagával (2Kor 5,19) és aki a békéltetés szolgálatát nekünk adta (2Kor 5,18). Így a megbékélés elsődleges jelentése: megbékélés Isten és az emberek között; és ebből következik a megbékélés az emberek között. Ebben a tanulmányban szeretnék bemutatni és röviden tárgyalni néhány olyan kulcsfontosságú újszövetségi szövegrészt, amelyekben Jézus és apostolai a békére és a megbékéltetésre hívnak fel.

¹ Jelen tanulmánnyal köszöntöm Dr. Ladányi Sándor Professzor urat 75. születésnapja alkalmából. A tanulmány elhangzott előadás formájában Szöulban, egy 2010. október 31. – november 4. között rendezett konferencián. A konferencia szervezői, a York St John University (York, Anglia) és Youngnak Presbyterian Church (Szöul, Dél-Korea) az előadást megjelentetik angol nyelven. Köszönöm engedélyüket a magyar fordítás megjelentetéséhez. Az angol publikáció várhatóan az SCM Press kiadónál fog megjelenni *Building Communities of Reconciliation* címmel, 2012 novemberében. – Ezúton fejezem ki köszönetemet az *Alexander von Humboldt-Stiftung*-nak a támogatásért, amely lehetővé tette számomra, hogy kutatás keretében 2010. július 17. és augusztus 15. között a Heidelbergi Egyetemen dolgozzam e tanulmányon is. – Köszönöm a fordítást doktoranduszomnak, Kormos Eriknek, aki a Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Doktori Iskolájának hallgatója. (A fordítást a szerző lektorálta. A lektorálás során a szerző „Research Fellow”-ként használta a Stellenbosch University könyvtárának adatbázisát internetes hozzáféréssel, amely lehetőségért a szerző ezúton is köszönetet mond a Stellenbosch-i Egyetemnek.) – Jelen tanulmányban a „béke”, „békesség” szavak egyaránt az angol „peace” fordításai.

Természetesen sokkal több szövegrészt is említhetnénk ezzel a témával összefüggésben; itt csak néhányat szeretnék bemutatni, amelyek így más újszövetségi helyeket is „képviselek”. E rövid tanulmányban néhány szövegrészt vizsgáló meg az evangéliumokból, Pál leveleiből és János első leveléből (rövid utalással a Zsidókhoz írt levélre a tanulmány végén).

EIRÉNÉ ÉS AZ EZZEL ROKON KIFEJEZÉSEK
– „BÉKESÉG” AZ ÚJSZÖVETSÉGBEN

A békét/békességet kifejező görög kulcskifejezés az Újszövetségben az *eiréné* és az ezzel rokon kifejezések. Jézus a tanítványait a Hegyi Beszédben arra hívta, hogy „békességszerzők” legyenek. Ez a kifejezés, *eirénopoió* (Mt 5,9), két szóból származó összetétel: *eiréné* („béke”) és *poiéó* („csinálni”, vagy „teremteni”). A Máté 5,9-ben így olvassuk:² „Boldogok, akik békét teremtenek, mert ők Isten fiainak nevezetnek.” Bár ez a mondás nem jelenik meg Lukács evangéliumában (lásd Lukács ev. 6. részében a „sík helyen” elmondott beszédet), hanem Máté „külön” anyagának nevezhetjük („*Sondergut*”), én Jézus saját, „hiteles” mondanásának fogadom el. Egyetértek Richard France-szal, aki így érvel: „Sok ószövetségi előzményre tekintettel egyáltalán nem valószínűtlen, hogy Jézus több alkalommal is mondhatott boldogmondásokat, különböző dolgokra helyezve a hangsúlyt.”³ A Hegyi Beszéd Jézus mondanásainak egy nagyon jelentős gyűjteménye – megtalálhatjuk benne tanításának legfontosabb témáit. A Boldogmondások a Hegyi Beszéd kezdetén állnak, és tartalmazzák Jézus kulcsüzenetét. Már maga a Boldogmondások elhelyezése kiemeli azok jelentőségét: Jézus elmondja tanítványainak, hogy mennyire különbözik az Ő országa a körülöttük lévő világ elvárásaitól. Az Isten Fia szól itt tanítványaihoz arról, hogy mit vár el azoktól, akik – Őerte, az Ő megváltó műve alapján – az Isten „fiainak” nevezetnek (a görög nyelvben a *hyioi* szó jelentése: „fiai”). Isten „fiai” követik mesterüket: békét hoznak a világra. Tanúságot tesznek az Isten Fiáról, aki elhozta a békét a világnak.

Ez a mondás a Hegyi Beszédből összhangban áll két másik jézusi mondással, amelyeket két másik evangélium tartalmaz. Márk 9,50-ben ezt olvassuk: „Jó a

só, de ha a só ízetlenné válik, hogyan adjátok vissza az ízét? Legyen benne só, és békességben éljétek egymással.” E mondásnak két része egy „és”-sel (*kai*) kapcsolódik egymáshoz, de ennek a kötőszónak többféle jelentése lehet. Richard France így fogalmaz: „A jó só, amely a tanítványok jellemzője, vagy kifejezi/tartalmazza (*kai* használata magyarázó értelemben), vagy eredményezi (*kai* használata következtetést kifejezve) a békés kapcsolatokat.”⁴ A János 14,27-ben Jézus következő mondanását találjuk: „Békességet hagyok nektek: az én békességemet adom nektek; de nem úgy adom nektek, ahogyan a világ adja. Ne nyugtalanodjék a ti szívetek, ne is csüggedjen.” Ez azt jelenti, hogy az emberek közötti békesség forrása Jézus maga. Ahogyan Donald Carson állítja: „A világ békességet ígér, és annak zászlaját lobogtatja, mint üdvözléket; megvalósítani azonban nem tudja. Ugyanakkor Jézus bemutatja a felülről jövő békességet, ami az Ő békessége.”⁵ Egyedül Jézus adhatja a tanítványoknak a békességet, ezért várhatja el követőitől, hogy vigyék el ugyanazt az üzenetet a világnak, és munkálkodjanak a világ békességén.

Jézus békét hoz a világra, mert Ő „Fia” egy olyan Istennek, aki maga a „békeség Istene”. Ez a kifejezés egy olyan genitívus-os szerkezet a görög nyelvben (*theos és eirénés*), amely többször is megjelenik Pál apostol leveleiben. A genitívus kifejezheti a forrást: Isten a békeség forrása. A genitívus-nak lehet egy melléknévi, jelzői értelme is – ebben az esetben Istent jellemző tulajdonság a béke; a béke Isten egyik tulajdonsága. Néhány példa erre Pál leveleiben: Róma 15,33: „A békeség Istene legyen mindnyájatokkal.” Róma 16,20: „A békeség Istene pedig összezúzza a Sátánt lábatok alatt hamarosan. A mi Urunk Jézus Krisztus kegyelme legyen veletek!” 1Korinthus 14,33: „Mert Isten nem a zűrzavarnak, hanem a békességnek Istene.” 2Korinthus 13,11: „Végül, testvéreim, jussatok egyetértésre, éljétek békességben, akkor a szeretet és a békeség Istene veletek lesz.”⁶ Ebben az utolsó példában a genitívus-os szerkezet még egy elemet tartalmaz: Isten a „szeretet” (*agapés*) és a békeség Istene is. Ugyanebben a versben a békességre felhívást megtalálhatjuk igei formában is: „éljétek békességben” – ez a görög nyelvben többes számú felszólító módja az *eiréneuó* igének: *eiréneuete*.

² A fordító megjegyzése: a magyar fordításban az Újfordítású Biblia (1990) szövegét használtam. Az eredeti tanulmányban a New Revised Standard Version 1989-es változatának angol szövege olvasható.

³ Richard T. FRANCE: *The Gospel According to Matthew: An Introduction and Commentary* (InterVarsity Press, Grand Rapids, Mich./Wm. B. Eerdmans Publishing Company, Leicester, England: 1985, reprinted 1990) 108.

⁴ Richard T. FRANCE: *The Gospel of Mark: A Commentary on the Greek Text* (Wm. B. Eerdmans Publishing Company, Milton Keynes/The Paternoster Press, Grand Rapids, Mich.: 2002) 385.

⁵ Donald A. CARSON: *The Gospel According to John* (InterVarsity Press, Grand Rapids, Mich./Wm. B. Eerdmans Publishing Company, Leicester, England: 1991) 506.

⁶ Az *eiréné* kifejezés újszövetségi előfordulásaihoz lásd az erre vonatkozó részt Werner FOERSTER tanulmányában, a TDNT *eiréné* és rokon kifejezései szócikkében, TDNT 2 (1964, harmadik utánnyomás: 1968) 411-417.

A Filippi 4,7-9-ben egy intést találunk a Filippibeli keresztyének számára. Ebben a szakaszban az „Isten békessége” és a „békesség Istene” kifejezést is megtaláljuk. Idézzük a bibliai szakaszt:

És Isten békessége, mely minden értelmet meghalad, meg fogja őrizni szíveteket és gondolataitokat a Krisztus Jézusban. (8) Egyébként pedig, testvéreim, ami igaz, ami tisztességes, ami igazságos, ami tiszta, ami szeretetreméltó, ami jóhírű, ha valami nemes és dicséretes, azt vegyétek figyelembe! (9) Amit tanultatok és átvettetek, hallottatok és láttatok is tőlem, azt tegyétek, és veletek lesz a békesség Istene!

Ezekben a versekben Pál apostol arra hívja olvasóit, hogy éljenek összhangban a keresztyén hagyománnyal, amely őhozzájuk is eljutott. Ugyanakkor arra is rámutat, hogy csak „Isten békessége” teszi őket képessé ilyen életvitelre. Ha ők úgy gondolkodnak és élnek, amint azt az apostoltól tanulták, akkor egy ígéretet is kapnak: „az Isten békessége” lesz velük. Ahogyan Moisés Silva mondja: „Nem csak Isten békessége, hanem maga a békesség Istene fog körülvenni bennünket gondoskodásával. Ez az ígéret azonban feltételhez van kötve: az engedelmes élet parancsához.”⁷ (További példák a „békesség Istene” kifejezésre: 1Thessz 5,23; Zsid 13,20.)

A béke Isten ajándéka, aki elhozta a megváltást az emberiség számára. A Róma 5-ben megfigyelhetjük, hogy Isten bennünket megigazító munkája megelőzi a békességet Isten és az ember között. Az 1. versben ezt olvashatjuk: „Mivel tehát megigazultunk hit által, békességünk van Istennel a mi Urunk Jézus Krisztus által.” Thomas Schreiner rámutatott a két fogalom közötti szoros kapcsolatra: „A megigazítás első eredménye a békesség.”⁸ Hasonló gondolat jut kifejezésre a Kolossé 1,20-ban is: „És hogy általa békéltessen meg önmagával mindent, a földön és a mennyben, úgy, hogy békességet szerzett a keresztfán kiontott vére által.” Ebben a versben Pál rámutat a „keresztre” és Jézus „vérére” mint arra a helyre, ahol Isten a „békességet” megszerezte: a görög nyelvben ezt egy szóval fejezi ki: *eirénopoieias*, „megbékéltetvén” (aoristos participium alakja az *eirénopoieó* szónak).⁹

⁷ Moisés SILVA: *Philippians*. (Baker Academic, Grand Rapids, Mich.: 1992, második kiadás: 2005, ennek utánnomása: 2007) 198.

⁸ Thomas R. SCHREINER: *Romans*. (Baker Books, Grand Rapids, Mich.: 1998) 253.

⁹ Megjegyzésként teszem hozzá, hogy a Kolossé levélre nagyon sok kortárs magyarázó úgy hivatkozik, mint „másodlagosan” („deutero-”) páli levélre. Anélkül, hogy itt megvitátnám ezt a kérdést, utalok James Dunn gondolatára, aki a 20. versből ez írja (arra utalva, hogy Páltól vagy egy „közeli tanítványától” származik-e ezen vers megfogalmazása): „Mindkét esetben aligha kerülhetjük el a „páli” jelzőt az itt található teológiai kapcsolatban.” Lásd: James D. G. DUNN: *The Epistle to the Colossians and to Philemon: A Commentary on the Greek Text*.

A béke Isten ajándékaként feladattá válik Isten gyermekei számára: megbékéltetést kell hozniuk az emberi kapcsolatokba. Róma 12,18-ban találhatunk egy példát erre az elvárára: „Ha lehetséges, amennyire tőletek telik, éljetez minden emberrel békességben.” A görög szövegben is hangsúlyos a „minden” kifejezés: *meta pantón anthrópōn*: „minden emberrel”. Ez magába foglalja felebarátainkat és a velünk szomszédos népeket is. A keresztyéneknek meg kellene érteniük ezt a felhívást napjainkban ilyen módon is: békességre kell törekednünk minden nemzettel, akik körülveszik országunkat. Magától értetődő, hogy a békesség keresése nem jelentheti keresztyén elkötelezettségünk elhanyagolását. A „ha lehetséges” kifejezést ebben az összefüggésben helyesen magyarázza Schreiner a következő megjegyzésével: „Nem lehet erőszakot tenni az evangélium igazságával és Krisztus iránti odaszánásunkkal szemben annak érdekében, hogy azokkal legyünk békességben, akik ellenállnak az igazságnak.”¹⁰

A keresztyén gyülekezet azért nyújthat békejobbot másoknak, mert a keresztyének maguk között kezdik el a békesség megteremtését, ahogyan ez meg van írva az 1Thessz 5,12-13-ban: „Kérünk titeket, testvéreink, hogy becsüljétek meg azokat, akik fáradoznak közöttetek, akik előjáróitok az Úrban, és intenek is titeket, (13) és munkájukért nagyon becsüljétek őket. Éljetek egymással békességben [*eiréneute en heautois*].” E versek utolsó részletére vonatkozóan F. F. Bruce felveti, hogy valószínűleg Jézusnak Mk 9,50-ban található mondására épül, amellyel a tanítványokat biztatta („békességben éljetez egymással” – ahogyan a fentiekben már láthattuk).¹¹ Ez az utolsó mondat összefüggésben áll az előző gondolatokkal: Pál arra hív fel, hogy legyen béke a gyülekezet vezetői és tagjai között. Leon Morris helyesen jegyzi meg: „[Pál] nem azt mondja, hogy 'legyetek békében velük', amelynek az lenne az íze, mintha a gyülekezet tagjait arra hívná, hogy legyenek a vezetőknek alárendelve, hanem ezt mondja: 'éljetez egymással békességben', amely ezt parancsá teszi egyformán a tagoknak és a vezetőknek. Mindkét félnek meg kell őriznie a békét.”¹²

A Kolossé 1,20 (ahogyan fentebb már láttuk) elvezet bennünket a következő pontunkhoz, mert Pál itt használ egy másik kifejezést is: „megbékéltetni” (*apokatallaxai*).

(Wm. B. Eerdmans Publishing Company, Carlisle: The Paternoster Press, Grand Rapids, Mich.: 1996) 104.

¹⁰ SCHREINER: *Romans*, 673.

¹¹ Frederick F. BRUCE: *1 & 2 Thessalonians*. (Word Publishing, Waco, Texas: 1982, First British Edition: 1986) 118. Itt Bruce azt is megjegyzi, hogy ez a mondat egy „általános keresztyén biztatást” fejez ki.

¹² Leon MORRIS: *The First and Second Epistles to the Thessalonians*. (Wm. B. Eerdmans Publishing Company, Revised Edition Grand Rapids, Mich.: 1991) 168.

KATALLAGÉ ÉS AZ EZZEL ROKON KIFEJEZÉSEK
– „MEGBÉKÉLÉS”¹³ AZ ÚJSZÖVETSÉGBEN

Az eddigiekben már láttuk, hogy Isten az, aki elhossa a békét a világba; az ő gyermekei pedig (a keresztyén közösség) választ kell, hogy adjanak erre az ajándékra azzal, hogy békében élnek egymással és felebarátaikkal. Ez a kettős szempont megjelenik a „megbékélés” kifejezéssel kapcsolatban is. A *katallagé* kifejezés (és e főnévvel rokon igei formái) újszövetségi előfordulásai világossá teszik, hogy Isten az, aki megbékéltette a világot önmagával, és a mi megbékélésért végzett cselekedeteink a válaszuk Isten kegyelmére, Isten ajándékára. Az emberek Isten ellenségeivé váltak a bűnük miatt; Isten haragját és büntetését érdemli minden ember. Nem az ember kezdeményezi a megbékélést, hanem Isten az, aki megoldással szolgált az emberiségnek, amely Tőle elidegenedett. Ennek a tevékenységnek az aktív oldala, az isteni oldal, csodálatosan jut kifejezésre a 2Kor 5,18-20-ban:

Míndez pedig Istentől van, aki megbékéltetett minket önmagával Krisztus által, és nekünk adta a békéltetés szolgálatát. (19) Isten ugyanis Krisztusban megbékéltette a világot önmagával, úgyhogy nem tulajdonította nekik vétkeiket, és reánk bízta a békéltetés igéjét. (20) Tehát Krisztusért járva követségben, mintha Isten kérne általunk: Krisztusért kérünk, béküljete meg az Istennel!

A Római levél 5,10-11-ben Pál rámutat Krisztus halálára, mint arra a helyre, ahol az Isten és az emberek közötti megbékélés megteremtett: „Mert ha akkor, mikor ellenségei voltunk, megbékéltetett minket az Isten önmagával Fia halála által, akkor miután megbékéltettünk, még inkább üdvözíteni fog élete által. (11) Sőt ezen kívül még dicsekszünk is az Istennel a mi Urunk Jézus Krisztus által, aki által részesültünk a megbékélés ajándékában.” Friedrich Büchsel helyesen hangsúlyozza alapos szócikk-tanulmányában az *allassó* szóról (és vele rokon kifejezésekről, mint *katallagé*, *katallassó*):

Isten megbékélteti a világot és bennünket saját magával a 2Kor 5,18k szerint. Nem ő van megbékéltetve, sem nem magát békélteti meg velünk vagy a világgal. Másfelől, mi vagyunk megbékéltetve Istennel a Róma 5,10 szerint, vagy megbékélünk

¹³ A fordító megjegyzése: a magyar szakirodalomban ezt a szót („reconciliation”) általában kiengesztelésnek szokták fordítani. Igyekeztem azonban a Prot. Új. Biblia szövegéhez alkalmazkodni. Ez annál is inkább fontos, mert a jelen tanulmány szerzője a későbbiekben egy másik szót is használ, amelynek jelentése alapvetően különbözik az itt használttól, amelyet kiengesztelésnek kellett fordítani a tanulmány utolsó részében.

Istennel a 2Kor 5,20 szerint. Isten és az ember nem egyenlő felekként jelennek meg a megbékéltetés vonatkozásában. A megbékélés ebben az értelemben nem kölcsönös, mintha ketten egyformán barátá lennének, akik korábban ellenségek voltak. Isten felsőrendűsége az ember felett kifejezésre jut mindenféle vonatkozásban.¹⁴

Az, hogy részesedünk a megbékélésben, egy feladatot is hordoz magával – egy szolgálatot: a „békéltetés szolgálatát”: el kell vinnünk a világba a „békéltetés igéjét” – úgy, ahogyan ezt a fentiekben láthattuk a Korinthusiakhoz írt második levél részletében. A megbékélés Istentől jövő ajándék – Isten tervezte el az üdvtörténet részeként. A Róma 11-ben található egy rész, amely rámutat Isten titokzatos tervére (11,13-16):

Nektek, pogányoknak pedig azt mondom: ha tehát én pogányok apostola vagyok, dicsőítem szolgálatomat, (14) mert ezzel talán féltékenyvé tehetem véreimet, és így megmentek közülük némelyeket. (15) Hiszen ha elvettetésük a világ megbékélését szolgálta, mi mást jelentene befogadtatásuk, mint életet a halálból? (16) Ha pedig a kenyér első zsengéje szent, a tézsza is az, és ha a gyökér szent, az ágak is azok.

Itt a 15. versben „a világ megbékélése” (*katallagé kosmu*) kifejezés utal arra a megváltásra, amelyet Isten a pogányoknak ajánlott fel (tehát a pogány származású keresztyénekre utal); ez teszi Pál saját népét, a zsidó embereket „féltékeny-nyé”, így ők is elfogadják a megváltást, ők is „befogadtatnak” Isten által. Ahogyan Schreiner mondja: „A pogányok részesedése az Izráelnek tett ígéretekben arra szolgál, hogy kiprovokálja az Izráel féltékenységét.”¹⁵

A fenti bibliai idézetekben a *katallassó* aktív formában áll, amikor az ige alanya Isten: Isten megbékéltette a világot önmagával; azonban passzív formában áll, amikor arra utal, hogy az emberek lettek megbékéltetve Istennel. Ugyanez az ige megtalálható összetett alakban is: *apokatallassó*. Ez a görög szó (lehetőség, hogy az első alkalommal Pál használta, a korai keresztyénség körében)¹⁶

¹⁴ Lásd az erre vonatkozó részt Friedrich BÜCHEL tanulmányában, a TDNT *allassó* és rokon kifejezései szócikkében, TDNT 1 (1964, harmadik utánnyomás: 1968), az idézet helye: 255.

¹⁵ SCHREINER: *Romans*. 594.

¹⁶ Ezt a lehetőséget nyitott kérdésnek hagyja meg Stanley E. PORTER, aki áttekintette az ezzel kapcsolatos ókori irodalmat monográfiájában: *Katallassó in Ancient Greek Literature, with Reference to the Pauline Writings*. (Ediciones el Almendro, Córdoba: 1994), lásd különösen: p. 163. és 189. Lásd még BÜCHEL tanulmányát az *allassó* és rokon kifejezésekről, in: TDNT, 258: „Mivel ezt a szót [*apokatallassó*] nem találták meg Pálnál korábban, lehet, hogy ő alkotta meg.” – Jelen tanulmány szerzője ugyanerre az eredményre jutott a Stellenbosch University könyvtárának adatbázisában internetes hozzáféréssel elérhető Thesaurus Linguae Graecae program használatával: az ókorban Pál apostolnál, az Elfézusi levélben és a Kolossé levélben találjuk meg ezen kifejezés legkorábbi előfordulásait. A jelen tanulmányban említett ígelyeken kívül a szó még

szintén azt jelenti, hogy „megbékéltetni”. Isten az alanya ennek az ígének is két fontos szakaszban. Ezek a részletek az Efézusiaknak és a Kolosséiaknak írt levelekben található, amelyekre sok tudós úgy hivatkozik, mint „másodlagosan” („deutero-”) páli levelekre. Ebben a tanulmányban nincs helye annak, hogy ezzel részletesen foglalkozunk, egyszerűen csak annyit szeretnénk jelezni, hogy sok tudóssal együtt én is autentikus páli iratoknak tekintem őket.

Az *apokatallassó* szó első megjelenése az Efézusi levélben található; a megfelelő verset a szövegkörnyezetével együtt idézem (2,14-18):

Mert ő a mi békességünk, aki a két nemzetséget egygő tette, és az ő testében lebontotta az elválasztó falat, az ellenségeskedést, (15) miután a tételes parancsolatokból álló törvényt érvénytelené tette, hogy békességet szerezve, a kettőt egy új emberré teremtse önmagában. (16) Megbékéltette mindkettőt egy testben az Istennel, miután a kereszt által megölte az ellenségeskedést önmagában, (17) és eljött, és „békességet hirdetett nektek, a távollaknak, és békességet a közelieknek”. (18) Mert általa van szabad utunk mindkettőnek egy Lélekben az Atyához.

Fontos, hogy a 14. versben Jézust „a mi békességünk”-nek (*hé eiréné hémón*) nevezi Pál apostol. Jézus „békességet szerzett” (*poión eirénén*) annyiban, hogy ő az, aki az „új embert/emberiséget” megteremtette a pogánykeresztyénekből és a zsidókeresztyénekből (15. v.). Jézus azért tette ezt, hogy megbékéltesse (*apokatallassó*) mindkét csoportot Istennel. Fontos látnunk azt, hogy az ige itt aktív formában áll, és az ige alanya Jézus: tehát Jézus az, aki megbékéltette az embert Istennel. Azt is megállapíthatjuk, hogy ebben a szakaszban is van egy utalás az üdvtörténet egy jelentős pontjára: Isten új népe egyetlen nép, amelyben zsidó és pogány származású keresztyének élnek Isten „egy új embereként”, Isten egyetlen népeként. A keresztyén közösség azért tud bizonyosságot tenni Isten megbékéltető munkájáról, mert megbékélve élnek együtt pogány és zsidó származású keresztyének az egyház közösségében. Frank Thielman helyesen hangsúlyozza annak fontosságát, hogy az „egy” szó többször is szerepel e szakaszban: „[Pál] itt is a pogányok és a zsidók egységére összpontosít. Ők egyek, mert a Lélek is egy, és a Lélek által létrehozott egységben járulnak Istenhez. Ennek lehetőségét Krisztus halála teremtette meg.”¹⁷

Hasonló gondolat jelenik meg a Kol 1,20-ban is, amely verset már idéztünk korábban, mert az *eirénopoiésas* szó is megtalálható benne. Ez a vers egy

gyönyörű keresztyén himnusz befejezése – hadd idézzem ennek a végét (Kol 1,18-20):

Ő a feje a testnek, az egyháznak is, ő a kezdet, az elsőszülött a halottak közül, hogy minden tekintetben ő legyen az első. (19) Mert tetszett az egész Teljességnek, hogy benne lakjék, (20) és hogy általa békéltessen meg önmagával mindent, a földön és a mennyben, úgy, hogy békességet szerzett a keresztfán kiontott vére által.

Habár a görög szövegben csak a „Teljesség” (*pan to pléróma*) kifejezés található, ez egy világos utalás Istenre. Az angol fordítás hozzá is teszi kiegészítésként az „Isten” szót: (hasonlóan a magyar revidált Károli fordításban is megtalálható az „Atya” szó bővítményként):¹⁸ „Mert tetszett az Atyának, hogy Ő benne lakozzék az egész teljesség; és hogy Ő általa békéltessen [*apokatallassó*] meg mindent Magával, békességet szerezvén az Ő keresztyének vére által.” Egyetérthetünk Porter részletes érvelésének végeredményével: „Isten a megbékéltetés cselekvő alanya a 20. versben. A *pan to pléróma* kifejezésbeli megszemélyesítés alapján lehetőség van arra az értelmezésre, hogy az *apokatallassó* ige ki nem mondott alanyának Istent tartsuk, és Őt értsük az *eirénopoiésas* cselekvőjének is.”¹⁹

A Hegyi Beszéd egy fontos részlete is használ egy rokon kifejezést ott, ahol Jézus az emberek közötti megbékélésről tanít. A Máté 5,21-26-ban így olvassuk Jézus szavait:

Hallottátok, hogy megmondattok a régieknek: Ne ölj! Mert aki öl, méltó arra, hogy ítélkezzenek felette. (22) Én pedig azt mondom nektek, hogy aki haragszik atyjafiára, méltó arra, hogy ítélkezzenek felette, aki pedig azt mondja atyjafiának: Ostoba! – méltó a főtörvényszéki eljárásra; aki pedig azt mondja: Bolond! – méltó a gyehenna tűzére. (23) Ha tehát áldozati ajándékodat az oltárhoz viszed, és ott jut eszedbe, hogy atyjafiának valami panaszja van ellened, (24) hagyd ott ajándékodat az oltár előtt, menj el, békülj ki előbb atyjafiával, és csak azután térj vissza, s vidd fel ajándékodat. (25) Békülj meg ellenfeleddel hamar, amíg az úton együtt van veled, hogy át ne adjon ellenfeled a bírónak, a bíró pedig a szolgának, és így börtönbe kerülj. (26) Bizony, mondom neked, ki nem jössz onnan, amíg meg nem adod az utolsó fillért is.

Itt a 24. versben a görög szövegben találunk egy másik igekötős igét, amely azonos tőből ered, mint a *katallassó* (alakilag kissé eltér, de a jelentése ugyanaz,

¹⁷ a Kol 1,22-ben fordul elő az Újszövetségben (az ókori kéziratokban többféle variánsban, lásd: Nestle-Aland, *Novum Testamentum Graece* 27. kiadása, Kol 1,22. néli: 2906, 525.).

¹⁸ Frank THIELMAN: *Ephesians*. (Baker Academic, Grand Rapids, Mich.: 2010) 175.

¹⁹ A fordító megjegyzése: itt a fent említett okok miatt kivételesen nem az Újfordítású Bibliát idéztem, hanem a revidált Károli fordítást használtam.

²⁰ PORTER: *Katallassó*, 176.

„megbékéltetni”): *diassó* – vagy álszenvedő formában *diassomai*. Itt paszszív aoristos imperativus formában jelenik meg az ige a *diaggéthi tó adelphó su* kifejezésben, amelynek jelentése: „Békülj ki atyádfiával!” Ez a szakasz az úgynevezett „antitézisek” között található a Hegyi Beszédben. Jézus szuverén Úrként értelmez egy parancsolatot a Tízparancsolatból. Arra inti követőit, hogy nem elegendő az, hogy nem veszik el mások életét, hanem még csak nem is haragudhatnak rájuk. Még ennél is tovább megy, és arra figyelmeztet, hogy érzékenyen figyelniük kell arra, ha atyámfának „valami panasza” van ellenük: ebben az esetben a megbékélésnek meg kell előznie az istentiszteleti tevékenységünket. Csak akkor közeledhetünk Istenhez, ha előbb megbékélünk embertársainkkal. Ahogyan France állítja: „Ha Isten megbünteti a haragot, nem tisztelhetjük őt el nem rendezett neheztelekkel.”²⁰ Ebben az esetben cselekednünk kell: kezdeményeznünk kell a megbékélést testvéreinkkel és testvérnőinkkel. (A görög szövegben az *adelphos* – „testvér” – szó található, amelynek többes számú hímnemű alakja magában foglal férfiakat és nőket egyaránt.) Bár ebben a szakaszban nincs külön kimondva, de hozzátehetjük azt is, hogy a béke és a megbékélés munkálása Isten megelőző munkájára és ajándékára épül, mert a Hegyi beszéd a Boldogmondásokkal kezdődik. Jézus a követőit „boldogoknak” nevezi – ők Istentől nyerik az áldást, Isten kegyelméből, ingyen ajándékként. Azok, akik „Isten fiainak nevezetnek”, képesek a béke munkálására (ahogyan ezt már láttuk a Máté 5,9 alapján); ők kezdeményezni tudják a megbékélést testvéreikkel és testvérnőikkel, még mielőtt „elhelyeznék adományait az oltáron”.

HILASMOS – „JÓVÁTÉTEL, KIENGESZTELÉS”

Végül szeretnék röviden megemlíteni egy másik kifejezést, amely rámutat a megbékélés alapjaira. Az „engesztelő áldozat” (*hilasmos* és ezzel rokon szavak) kultikus kifejezés elvezet bennünket ahhoz az Istenhez, aki Jézusban gondoskodott bűneink és az egész világ bűnei jóvátételéről („expiation”) és kiengeszteléséről („propitiation”). Az 1János 2,1-2-ben ezt olvashatjuk az idős János apostoltól:

Gyermekeim, ezt azért írom nektek, hogy ne vétkezzetek; ha pedig vétkezik valaki, van pártfogónk az Atyánál: az igaz Jézus Krisztus, (2) mert ő engesztelő áldozat a mi bűneinkért; de nemcsak a miénkért, hanem az egész világ bűnéért is.

²⁰ FRANCE: *Matthew*, 120.

Itt az „engesztelő áldozat” görög kifejezése, a *hilasmos*, mindkettőre utalhat: a jóvátételre és a kiengesztelésre is. Ugyanez a kifejezés található az 1János 4,10-ben is, ahol Jézust kifejezetten „Isten Fiának” nevezi az apostol: „Ez a szeretet, és nem az, ahogy mi szeretjük Istent, hanem az, hogy ő szeretett minket, és elküldte a Fiát engesztelő áldozatul bűneinkért.” Egyetértek Robert Yarbrough magyarázatával, aki e kifejezés értelmezéséhez a következőket ajánlja: „Miközben Jézus halála bizonyára jóvátétel a bűnért (eltörli a rá váró büntetést), nehéz dolog elkerülni azt a benyomást, hogy ki is engeszteli Istennek a bűnre és a bűnösöknek megígért büntetését (elfordítja haragját), amely azokra vár, akiknek vétkei nincsenek kiengesztelve az utolsó napon.”²¹

Mindehhez hozzátehetünk még egy kiegészítést a fent említett Hegyi Beszéd értelmezés alapján: nekünk nem kell többé áldozatot bemutatnunk, mert Istennek egyedüli és egyetlen Fia már feláldozta önmagát a mi bűneinkért. Ez csodálatosan jut kifejezésre a Zsidókhöz írt levélben a 2. fejezet 17. versében, ahol arról olvasunk, hogy Jézus a mi főpapunk: „Ezért mindenben hasonlónak kellett lennie a testvéreihez, hogy irgalmas és hű főpap legyen az Isten előtti szolgálatban, hogy engesztelést szerezzen a nép bűneiről.” Ebben a versben egy főnévi igenévi formát használ a szerző: „kiengesztelést szerezni” (*eis to hilaskesthai*) „a nép bűneiről” (*tas hamartias tu lau*).

Következtetésképpen megerősíthetjük, hogy a béke és a megbékélés az Újszövetség teológiája legfontosabb témái közé tartozik. Ennek megfelelően e kifejezéseknek – és ezek üzeneteinek – a keresztyén etika középpontjában kell maradniuk napjainkban is.

²¹ Robert W. YARBROUGH: *1-3 John* (Baker Academic, Grand Rapids, Mich.: 2008) 78. (Az idézetben belüli zárójeltek Robert Yarbrough jelzései.)